

relation to their appearance, dress. Taking into account the active development in modern Ukrainian language of concepts of fashion, lifestyle, design, personal appearance and health, spheres of production and services related to them and to the population, the ramified scale of nominations, that express different aspects and features of these concepts is formed.

Key words: *language dynamics, neologia, progress of language trends, tendency of working out in detail, epidagmatic, syntagmatic, paradygmatic, made nominations.*

УДК 81'373.612:811.111

О. А. Старченко

СЛОВОТВІРНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ТЕРМІНОГНІЗДА ЯК ВИЯВ СИСТЕМНОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ Й ВИБОРЧИХ ПРОЦЕДУР АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено аналізу синтаксичних та словотвірних терміногнізд в найменуванні виборчого процесу й виборчих процедур англійської мови, які є основним виявом системності досліджуваної термінології. Словотвірне терміногніздо являє собою сукупність усіх спільнокореневих слів, породжених мотивувальною основою базового терміна. Синтаксичне терміногніздо є складним поєднанням синтаксичних синтагм і синтаксичних парадигм. Синтаксична синтагма – це відкрита структура словосполучень, послідовно пов'язаних між собою відношеннями похідності. Синтаксичну парадигму становить сукупність усіх безпосередніх похідних словосполучень того чи того твірного. Синтаксичні гнізда термінів ґрунтуються на гіперо-гіпонімічних відношеннях, які також відбивають системні відношення між фаховими поняттями. Найпотужніший потенціал у творенні дериватів і розгалужених словотвірних та синтаксичних терміногнізд у термінології виборчого процесу й виборчих процедур англійської мови мають базові терміни to elect та a / the vote.

Ключові слова: *термін, термінологія, системність, словотвірне терміногніздо, синтаксичне терміногніздо, синтаксична синтагма, синтаксична парадигма.*

Постановка проблеми. Потреба аналізу синтаксичних і словотвірних терміногнізд у номінаціях виборчого процесу й виборчих процедур зумовлена як загальною спрямованістю сучасних термінологічних досліджень в українському мовознавстві щодо вивчення особливостей термінологій окремих мов, так і недостатнім обґрунтуванням термінології виборчого процесу й виборчих процедур (ТЛВП) в англійській мові (АМ) зокрема. Окремі референції до аналізованої нами лексики мали місце в працях Ю. Зацного [3], Т. Крюкової [8], Ю. Шувалової [14] та інших учених у процесі дослідження політичного номінативного простору вказаної мови взагалі, та у вивченні особливостей її політичної фразеології зокрема, однак номінативний простір, що вербалізує логіко-поняттєвий апарат виборчого права, тобто ТЛВП, ще не перебував у центрі уваги науковців як самостійний об'єкт лінгвістичного аналізу. Наше дослідження є першою спробою системного та всебічного аналізу ТЛВП англійської мови.

Мета нашої розвідки полягає у вивченні системності ТЛВП АМ, свідченням якої є утворення значної кількості словотвірних та термінологічних терміногнізд.

Під термінологією виборчого процесу й виборчих процедур розуміємо сукупність гетерогенних за генетичними, структурними й комунікативно-прагматичними особливостями термінологічних одиниць (ТО), які співвідносяться з реаліями й поняттями виборчого процесу, обов'язковим компонентом чи то інтенціоналу, чи то сильного імплікаціоналу термінологічного значення яких є семи: 'вибори або те, що має відношення до виборів', 'голосування або те, що має відношення до голосування', які певною мірою відповідають загальновизнаним вимогам до терміна й термінології.

Аналіз досліджень і публікацій з термінології унаочнює той факт, що, вивчаючи особливості семантичної природи терміна й термінології, науковці наголошують серед іншого на їхній *системності*. Думка про те, що термін слід розглядати не як окремий знак, а як конститuent певної системи, була вперше обґрунтована й удокладнена в працях Д. Лотте, який зауважив, що «кожен термін має цілком визначене місце в певній термінологічній системі, яке залежить від місця відповідного поняття в цій системі понять» [10, с. 14].

І на сьогодні питання взаємовідношень між системою понять певної галузі знань і системою термінів, що відбивають ці поняття, часто привертають до себе увагу термінознавців [6; 4; 12; 13 та ін.]. Одні науковці в системності терміна вбачають його класифікаційну сутність, або логічну (змістову) системність, детерміновану взаємозв'язком понять у відповідній системі [10; 2; 9]; інші – лінгвістичну системність, тобто морфологічні, дериваційні та лексико-семантичні системні зв'язки між термінами як елементами мовної системи [15]. Прихильники теорії, яку поділяємо й ми, наголошують на подвійній приналежності терміна: системі мови й системі понять певної фахової галузі, кожна з яких накладає обмеження на структуру терміна в аспектах змісту та висловлення [11; 6; 13 та ін.].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення складу словотвірних терміногнізд, утворених навколо базових термінів у ТЛВП АМ, підтверджує думку Л. Буянової про те, що твірними вершинами словотвірних гнізд у термінології зазвичай є терміни-іменники, що зумовлені специфікою поняттєво-категорійної системи термінодеривації, особливим дериваційним апаратом та ієрархією значень [1, с. 159]. У ТЛВП АМ, наприклад, 10 із 11 терміногнізд утворилися навколо базового терміна-іменника. У ТЛВП УМ – 8 із 10 відповідно. Структурно серед словотвірних терміногнізд ТЛВП АМ та УМ домінують гнізда-пучки (за Л. Буяною [1, с. 159]), які вказують на багатоярусність таксоніміки та ієрархічність самих наукових понять.

Виявом системності термінології на мовному рівні є утворення словотвірних [1] та синтаксичних [5] гнізд навколо базових термінів. Посилений інтерес до основних термінів є цілком закономірним, адже саме їм належить первинна роль у мовній репрезентації категорійних понять тієї чи тієї поняттєвої сфери. Як носії широкого поняттєвого змісту, що потребує подальшої конкретизації, базові терміни слугують продуктивною основою для формування нових термінів і термінологічних понять. У мові така реалізація дериваційної спроможності базових термінів виявляє себе утворенням розгалужених словотвірних та синтаксичних терміногнізд.

Слід зауважити, що найпотужніший потенціал при творенні значної кількості дериватів та утворенні розгалужених словотвірних терміногнізд у ТЛВП АМ мають такі базові терміни, як *to elect* та *a / the vote*.

Термін-дієслово *to elect* є винятковим прикладом того, що дієслово може бути продуктивною вершиною словотвірного терміногнізда, яке становить сукупність усіх спільнокоренових слів, породжених мотивувальною основою опорного компонента задля вербалізації певного сегмента логіко-поняттєвого апарата термінології виборчого права й виборчих процедур. Це гніздо складається з 22 дериватів із частиномовним статусом іменників, прикметників та дієслів. До нього входять: *elect* «обирати на виборну посаду», *election* «вибори», *re-election* «перевибори», *election-day* «день виборів», *electioneer* «проводити передвиборчу кампанію», *electioneerer* «учасник передвиборчої кампанії», *electioneering* «проведення передвиборчої кампанії», *elector* «виборець», *electoral* «електоральний», *electoralism* «електоралізм», *electoralist* «електораліст», *electoral-college* «колегія виборців», *electorial* «електоральний», *electorship* «статус виборця», *electorate* «електорат», *electress* «виборниця», *pre-elect* «обирати заздалегідь», *unelect* «відкликати кандидатуру», *reelect* «переобирати», *elective* «виборний», *electable* «той, що має право бути обраним», *elect* (A) «новообраний, який ще не вступив на посаду», *elect* (N) «новообрана особа, яка ще не вступила на посаду».

Вершину другого за кількістю словотвірного терміногнізда (16 дериватів) у ТЛВП АМ становить базовий термін-іменник *a / the vote*. Як мотивувальна основа, що забезпечує поняттєву єдність усіх своїх похідних, сам по собі *a / the vote* має обмежену словотвірну активність, оскільки основна потужність – у створеному шляхом конверсії функційному кореляті цього терміна – терміні-дієслові. Словотвірне терміногніздо з вершиною *a / the vote* містить такі ТО: *vote* (N) «голос, голосування», *voteless* «що не має права голосу», *vote-catcher* «слоган, розрахований на приваблення голосів виборців», *vote-getter* «слоган, розрахований на приваблення голосів виборців», *vote* (V) «голосувати», *vote in* «обирати шляхом голосування», *vote through* «провести голосуванням», *vote down* «не обрати на посаду», *revote* «ставити на повторне голосування», *outvote* «мати перевагу в голосах, нанести поразку при голосуванні», *vote out* «не переобрати на новий термін», *unvote* «відмінити повторним голосуванням», *voter* «виборець», *nonvoter* «особа, позбавлена права голосу», *outvoter* «виборець, що не мешкає в цьому виборчому окрузі», *voteress* «виборниця», *voting* «голосування».

Решта словотвірних терміногнізд досліджуваної термінології в ТЛВП АМ поступаються кількісно наведеним вище, проте для всіх гнізд характерний високий термінотворчий потенціал, який сприяє їх подальшому «розростанню». Як зауважує Л. Буянова, межі гнізд є мобільними, їхня постійна фіксація неможлива, адже неможливо визначити межі пізнання й ту кінцеву межу, за якою цей процес закінчується [1, с. 158].

Слід зауважити, що науковці наголошують на доцільності визначення ще одного типу гнізд – синтаксичних гнізд термінів, які можна розглядати як складні єдності синтаксичних синтагм та парадигм. Вони ґрунтуються на принципі ієрархії, послідовного підпорядкування одних одиниць іншим [5, с. 105] та здатності слова бути ключовим при утворенні складених термінів, що іменують різновиди родового поняття.

Синтаксичні гнізда термінів ґрунтуються на родо-видових або гіперо-гіпонімічних відношеннях, які також відбивають системні взаємозв'язки між фаховими поняттями. Термін, який іменує більш узагальнене поняття, називається гіперонімом, а термін, який позначає більш спеціальне поняття стосовно вказаного роду об'єктів та явищ, – гіпонімом. На відміну від гіперонімів, гіпонімам властива менша структура та більш широкий зміст поняття. На рівні значення ширший зміст поняття відбито в більшій кількості семантичних компонентів, а на рівні синтаксичної конструкції – у створенні складеної номінації.

Складені синтаксичні номінації на позначення видових понять групуються навколо гіпероніма в синтаксичні парадигми та синтагми.

Синтаксична синтагма – це відкрита структура словосполучень, послідовно пов'язаних між собою відношеннями похідності [5, с. 105]. Поступове просування від однокомпонентного терміна до двокомпонентного утворення, а від нього – до складного полікомпонентного термінологічного словосполучення в синтаксичній синтагмі відбиває поступове ускладнення фахового поняття та нанизування ряду додаткових ознак. Синтаксична синтагма становить ендоцентричний ряд, у якому кожне наступне слово є гіпонімом стосовно попереднього слова та гіперонімом стосовно наступного слова.

Наприклад, у ТЛВП АМ: *voting* «голосування» – *district voting* «голосування по округах» – *adjusted district voting* «голосування в пристосованих округах»; *headquarters* «штаб» – *election headquarters* «штаб виборчої кампанії» – *central election headquarters* «центральный штаб виборчої кампанії»; *campaign* «кампанія» – *election campaign* «виборча кампанія» – *candidate-centered election campaign* «виборча кампанія, у центрі якої перебуває кандидат на виборчу посаду, а не партія, від якої його висувають», *election* «вибори» – *presidential election* «президентські вибори» – *direct presidential election* «прямі президентські вибори» тощо.

Синтаксична парадигма – це сукупність усіх безпосередніх похідних словосполучень того чи того твірного [5, с. 105]. Синтаксична парадигма демонструє звернення до родового поняття та його конкретизацію за допомогою видової ознаки. У синтаксичній парадигмі чітко відбито структуру поняття [7, с. 95].

Наприклад, у ТЛВП АМ: *electorate* «електорат» – *active electorate* «активний електорат», *congressional* ~ «електорат на виборах до Конгресу», *eligible* ~ «виборці, що мають право голосувати на виборах», *parliamentary* ~ «електорат парламентських виборів», *passive* ~ «пасивний електорат», *presidential* ~ «президентський електорат»; *nomination* «висування кандидатури» – *caucus nomination* «висування кандидатури на партійно-фракційній закритій нараді», *direct* ~ «пряме висування кандидатури», *independent* ~ «незалежне висування кандидатури», *presidential* ~ «висування кандидатури на президентську посаду», *top* ~ «висування кандидатури на президентську посаду», *majority* ~ «висування кандидатури більшістю голосів», *parliamentary* ~ «висування кандидатури до парламенту» тощо.

Аналіз фактичного матеріалу підтверджує той факт, що хоча структура терміна може розкриватися як за допомогою синтаксичної синтагми, так і за допомогою синтаксичної парадигми, остання є домінантною. Гіпонімічні синтаксичні номінації, які укладають структуру ключового терміна, представлені здебільшого простими словосполученнями, тобто елементарними синтаксичними конструкціями, що складаються з двох повнозначних слів, одне з яких є головним, а інше – залежним.

Складну єдність синтаксичних синтагм та парадигм Г. Кличова пропонує розглядати як синтаксичне гніздо. Синтаксичне гніздо термінів утворюють непохідне слово або словосполучення (термін або нетермін) та усі його похідні (терміни словосполучення: двокомпонентні, трикомпонентні та полікомпонентні) [5, с. 107].

Найбільш розгалужену структуру у ТЛВП АМ має синтаксичне гніздо із твірним іменником *election*. Воно складається зі 142 термінологічних словосполучень (ТС), що мають неоднорідну синтаксичну структуру. Термін *election*, який виражає родове поняття, є поняттєвим центром цих ТС, проте він не завжди є їхнім стрижневим компонентом. Термінологічні словосполучення із терміном *election* у функції головного компонента творяться за субстантивно-субстантивними та ад'єктивно-субстантивними синтаксичними моделями й нараховують 101 термінологічну одиницю (ТО), а ТС, у яких термін *election* виражає родове поняття, яке зазнає уточнення та конкретизації і є

залежним членом, творяться відповідно лише за субстантивно-субстантивними моделями й нараховують 41 одиницю.

Розгалуженість структури синтаксичних гнізд може провокуватися не лише синтаксичною функцією гіпероніма у ТС. Її може індукувати розмаїтість семантичних зв'язків між конститuentами синтаксичного гнізда внаслідок утворення синтаксичних дериватів, ґрунтом для яких є різні значення полісемантів. Прикладом цього може бути синтаксичне гніздо із твірним *vote*, яке нараховує 114 похідних.

Поширену структуру мають також синтаксичні гнізда, утворені на основі таких термінів, як *voting* (119 TO), *voter* (53 TO), *ballot* (58 TO), *campaign* (44 TO), *candidate* (38 TO), *vote* (142 TO), *electoral* (45 TO), *majority* (23 TO), *minority* (23 TO), *presidential* (31 TO) та інші.

Синтаксичні гнізда з гіперо-гіпонімічними відношеннями між елементами демонструють взаємозалежність між родовими та видовими поняттями, що є найвищою формою відбиття сутності явищ у свідомості людини. Відповідно їх можна вважати універсальним способом тематичної ієрархічної організації конкретної терміносистеми [7, с. 99].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення специфіки творення словотвірних та синтаксичних терміногнізд уможливило прогнозування шляхів та способів збагачення корпусу термінів-дериватів у процесі активного розвитку досліджуваної терміносистеми та сприяє подальшому системному унормуванню цієї термінології.

Перспективу для подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні структури словотвірних та синтаксичних терміногнізд в ТЛВП української мови та її зіставленні з англійською мовою.

Список використаної літератури

1. Буянова Л. Ю. Термин как единица логоса / Л. Ю. Буянова. – Краснодар : КубГУ, 2002. – 184 с.
2. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
3. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-90-ті роки ХХ століття : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя, 1999. – 403 с.
4. Зайцева Н. Ю. Семиотика романских терминологических систем в их сопоставлении с английскими и русскими : автореф. дис. ... докт. фил. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое. и сопоставительное языкознание» / Н. Ю. Зайцева. – СПб., 2003 – 36 с.
5. Клычева Г. В. Ресурсы терминообразовательного потенциала юриспруденции : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Г. В. Клычева. – Краснодар, 1999. – 124 с.
6. Кобрин Р. Ю. Лингвистическое описание терминологии как база концептуального моделирования в информационных системах : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.19 / Р. Ю. Кобрин. – Горький, 1989. – 44 с.
7. Кришталь С. М. Структурно-семантический анализ метафорических терминов подязыка финансов в английском и украинском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.17 / С. М. Кришталь. – Донецк, 2003. – 218 с.
8. Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Т. Б. Крючкова. – М. : Наука, 1989. – 151 с.
9. Лейчик В. М. О языковом субстрате термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – М. : АН СССР, 1986. – № 5. – С. 87–97.
10. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
11. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М. : АН СССР, 1968. – С. 103–127.
12. Соотношение интернационального и национального в общественно-политической терминологии восточнославянских языков / [отв. ред. Т. И. Панько]. – Львов : Вища школа, 1984. – 202 с.
13. Цаголова Р. С. Системное исследование терминологии политической экономики : автореф. дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Р. А. Цаголова. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 45 с.
14. Шувалова Ю. В. Политическая фразеология в функционально-стилистическом аспекте / Ю. В. Шувалова // Английская фразеология в функциональном аспекте : сб. научных трудов. Вып. 336. – М. : АН СССР, 1989. – С. 133–138.
15. Юргенс Г. О системном характере измерительной терминологии / Г. О. Юргенс // Системное описание лексики германских языков. Вып. 5. – Л. : ЛГУ им. А. А. Жданова, 1985. – С. 112–113.
16. Arend Lijphart Electoral Systems and Party Systems (A Study of 27 Democracies 1945 – 1990) / Lijphart Arend. – UK : Oxford University Press, 1994. – 209 p.

Одержано редакцією 21.01.15

Прийнято до публікації 10.02.15

Словообразовательные и синтаксические терминологизмы как проявление системности терминологии избирательного процесса и избирательных процедур английского языка

Статья посвящена анализу синтаксических и словообразовательных гнезд в терминологии избирательного процесса и избирательных процедур английского языка, которые являются основным проявлением системности исследуемой терминологии. Словообразовательное терминологическое гнездо представляет собой совокупность всех однокоренных слов, порожденных мотивирующей основой базового термина. Синтаксическое терминологическое гнездо является сложным объединением синтаксических синтагм и синтаксических парадигм. Синтаксическая синтагма является открытой структурой словосочетаний, последовательно связанных между собой отношениями производности. Синтаксическая парадигма является совокупностью всех непосредственных производных словосочетаний того или иного производящего. Синтаксические гнезда терминов базируются на гиперо-гипонимических отношениях, которые также отражают системные отношения между профессиональными понятиями. Мощнейший потенциал при создании дериватов и образовании разветвленных словообразовательных и синтаксических терминологических гнезд в терминологии избирательного процесса и избирательных процедур английского языка имеют базовые термины to elect и a / the vote.

Ключевые слова: термин, терминология, системность, словообразовательное терминологическое гнездо, синтаксическое терминологическое гнездо, синтаксическая синтагма, синтаксическая парадигма.

Syntactic Families of Terms and Word-Building Families of Terms as a Manifestation of the Fact that the Terminology of Electoral Process and Electoral Procedures is a System

The article is devoted to the analysis of the syntactic families of terms and word-building families of terms in the terminology of electoral process and electoral procedures of the English language. The terminology of electoral process and electoral procedures is constituted by the heterogeneous, in the context of genetic, structural and communicative-pragmatic features, terminological units that correspond to realities and concepts of the electoral process and the lexical meaning of which has senses: 'elections or that is related to elections' or 'vote or that is related to vote'; besides, to a certain extent these units meet the conventional requirements to the term and terminology. The syntactic families of terms and word-building families of terms are the main manifestation of the fact that the terminology in question is a system. Each term is an element of the system twice: an element of the system of the language and an element of the system of concepts of a certain professional area. Each word-building family of terms consists of all the word-terms of the same stem which are derived from the stem of the basic term. Syntactic family of terms is a combination of syntactic syntagms and syntactic paradigms. A syntactic paradigm is a unity of all the word-combinations directly derived from the producing word. A syntactic syntagm is an open chain of word-combinations consistently linked with each other by relations of derivation. The most powerful potential at creation of a significant amount of derivatives and syntactic families of terms and word-building families of terms in the terminology of electoral process and electoral procedures of the English language have the basic terms to elect and a / the vote.

Key words: term, terminology, system, syntactic families of terms, word-building families of terms, syntactic syntagms and syntactic paradigms.